

Σπυρίδων Ζαμπέλιος, α) Άσματα δημοτικά της Ελλάδος, Εκδοθέντα μετά μελέτης ιστορικής περί Μεσαιωνικού Ελληνισμού, Κέρκυρα 1852, σελ. 766, β) Βυζαντιναί Μελέται, Περί πηγών Νεοελληνικής Εθνότητος από Η΄ άχρι Ι΄ εκατονταετηρίδος μ.Χ., εν Αθήναις 1857, σελ. 696 + ρβ΄ + 6 χ.α., γ) Πόθεν η κοινή λέξις τραγουδώ; Σκέψεις περί ελληνικής ποιήσεως, εν Αθήναις 1859, σελ. 88, δ) Καθίδρυσις Πατριαρχείου εν Ρωσσία, εν Αθήναις 1859, σελ. 72, φωτομηχανική ανατύπωση στη σειρά «Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών», Εκδότης: Διονύσης Νότη Καραβίας, Αθήνα 2014.

Ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος (Λευκάδα 1815 – Ελβετία 1881) υπήρξε σπουδαίος νεοέλληνας ιστορικός και λογοτέχνης με πολυποίκιλα ενδιαφέροντα. Ήταν ο πρώτος θεωρητικός της ιστορικής ενότητας του αρχαίου, μεσαιωνικού και νεότερου Ελληνισμού και μαζί με τον Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο (1815 – 1891) αποτελούν τις μεγάλες μορφές της ελληνικής ιστοριογραφίας του 19ου αιώνα, οι οποίοι αντιμετώπισαν με επιστημονικά επιχειρήματα τη θεωρία περί φυλετικής ασυνέχειας των νεοελλήνων, που διατύπωσε το 1830 ο Αυστριακός ιστορικός Jacob Philipp Fallmerayer.

Γεννήθηκε σε εύπορη και αριστοκρατική οικογένεια. Ο πατέρας του Ιωάννης Ζαμπέλιος ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας, δικαστικός και δραματικός ποιητής. Ο Σπυρίδων άρχισε τις σπουδές του στη γενέτειρά του, με δάσκαλο τον Αθανάσιο Ψαλλίδα και τις συνέχισε στην Ιόνιο Ακαδημία, στην Κέρκυρα. Κατόπιν σπούδασε νομικά στην Ιταλία, στα Πανεπιστήμια της Μπολόνια και της Πίζας, και τη Γαλλία. Η ευρεία γλωσσομάθειά του και η γνωριμία του με τον μεσαιωνολόγο Ανδρέα Μουστοξύδη τον ώθησε στη μελέτη μεσαιωνικών και γλωσσολογικών χειρογράφων στις μεγαλύτερες βιβλιοθήκες της Ευρώπης, αλλά και στην Τουρκία. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του ταξίδεψε στη Μεγάλη Βρετανία και στη Γερμανία, όπου στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης παρακολούθησε παραδόσεις του Hegel, από τον οποίο επηρεάστηκε στο έργο του.

Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1845 και εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα. Εντάχθηκε στην πολιτική παράταξη των Μεταρρυθμιστών, συνεργάστηκε με τα έντυπά τους *Το Μέλλον* και *Πατρίς* και στις εκλογές του 1850 υπέβαλε υποψηφιότητα και εξελέγη βουλευτής Λευκάδας στην πρώτη Βουλή των Επτανήσων.

Τα χρόνια εκείνα άρχισε το συγγραφικό του έργο, με υλικό που είχε συγκεντρώσει από τα ταξίδια του στην Ευρώπη και στην Τουρκία. Το 1852 δημοσίευσε τη μνημειώδη έκδοση ελληνικών δημοτικών τραγουδιών με τίτλο

Άσματα Δημοτικά της Ελλάδος, Εκδοθέντα μετά μελέτης ιστορικής περί Μεσαιωνικού Ελληνισμού. Στην εκτενή εισαγωγή διατύπωσε την άποψη για την ενότητα του ελληνισμού από την αρχαιότητα μέχρι την εποχή του και εισηγήθηκε την τριμερή διαίρεση της ελληνικής ιστορίας σε αρχαία, μεσαιωνική και νέα. Αποτέλεσμα του ενδιαφέροντός του για την μεσαιωνική ιστορία ήταν και το επόμενο μεγάλο έργο του, *Βυζαντιναί Μελέται, Περί πηγών Νεοελληνικής Εθνότητος από Η' άχρι Γ' εκατονταετηρίδος μ.Χ.* (1857). Τα επόμενα χρόνια ασχολήθηκε και με τη λογοτεχνία, σε επίπεδο κριτικής, με το κείμενο *Πόθεν η κοινή λέξι τραγουδώ; Σκέψεις περί ελληνικής ποιήσεως*, που αναφέρεται στην ποιητική του σολωμικού έργου, αλλά και ως λογοτέχνης, με τα *Ιστορικά Σκηνογραφήματα* (1860) και το έργο *Οι Κρητικοί Γάμοι, Ανέκδοτον επεισόδιον της Κρητικής Ιστορίας επί Βενετών (1570)* (1871).

Στο περίφημο έργο του *Άσματα δημοτικά της Ελλάδος, Εκδοθέντα μετά μελέτης ιστορικής περί Μεσαιωνικού Ελληνισμού*, Κέρκυρα 1852 (αρ. 204 της «Βιβλιοθήκης Ιστορικών Μελετών»), ο Ζαμπέλιος καταθέτει τη δική του συμβολή στη διάσωση της ελληνικής δημοτικής ποίησης. Η συλλογή του περιλαμβάνει 146 «ηρωικά» (θρήνους και κλέφτικα) και 50 «ποικίλα» ανέκδοτα άσματα. Η ιστοριογραφική αξία του βιβλίου έγκειται ασφαλώς στην εισαγωγή του («Προοίμιον») και την εκτενή (σσ. 31-590) «Ιστορική μελέτη περί Μεσαιωνικού Ελληνισμού», όπου εισηγείται πρώτος την τρίσημη ενότητα της ιστορίας του ελληνισμού («αρχαία, μέση και νεωτέρα περίοδος»). Τα *Άσματα δημοτικά* αποτελούν σταθμό στη γένεση της ελληνικής ιστοριογραφίας τον 19ο αιώνα. Ο Λευκάδιος λόγιος «ανακαλύπτει» το Βυζάντιο (τον ελληνικό Μεσαίωνα) ως τον χαμένο κρίκο στην αλυσίδα της ελληνικής ιστορίας και προτρέπει στην «καλλιέργεια της ιστορικής επιστήμης» και της φιλοσοφίας της ιστορίας («Ιστοριονομίας») ως «σφυγμόμετρον εξευγενισμού». Η ιστοριογραφική (και ηθική) αποκατάσταση του Βυζαντίου ως «ύδατος καθαρής πηγής Ελληνικής» ενέπνευσε τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο να συγγράψει αργότερα τη μνημειώδη πεντάτομη *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* και την *Επιτομή* της (1860-1877).

Στο έργο του *Βυζαντιναί Μελέται, Περί πηγών Νεοελληνικής Εθνότητος από Η' άχρι Γ' εκατονταετηρίδος μ.Χ.*, εν Αθήναις 1857 (αρ. 111 της «Βιβλιοθήκης Ιστορικών Μελετών»), ο Ζαμπέλιος τεκμηριώνει ιστορικά την τρίσημη ενότητα της ιστορίας του ελληνισμού (αρχαιότητα – Μεσαίωνας – Νέος Ελληνισμός), την οποία είχε εισηγηθεί με τα *Άσματα δημοτικά της Ελλάδος*, το 1852. Οι *18 Βυζαντιναί μελέται* αυτού του βιβλίου αφορούν στο μεσαιωνικό, το παραμελημένο ως τότε τμήμα της ελληνικής ιστορίας, και αναφέρονται στην έννοια «βυζαντινός», στον Ηράκλειο, στην πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες, τον Λέοντα Γ' τον Ίσαυρο, τον Κωνστα-

ντίνο Ε΄ και την Εικονομαχία, στην ανάμειξη της παπικής Εκκλησίας στην διαμάχη των Εικόνων και το Α΄ Σχίσμα του Φωτίου (879), στη στέψη του Καρλομάγνου και στο συνοικέσιο του με την Ειρήνη την Αθηναία, στην εισβολή των Λομβαρδών στη νότιο Ιταλία, καθώς και στο γλωσσικό ζήτημα επί Βυζαντίου (τον «αττικισμό»). Η αφήγηση του συγγραφέα είναι ζωντανή και εμπεριστατωμένη με εκτενείς (413) σημειώσεις. Η τρίτη ανατύπωση διαθέτει ευρετήριο ονομάτων και τόπων.

Στο έργο *Πόθεν η κοινή λέξις τραγουδώ; Σκέψεις περί ελληνικής ποιήσεως*, εν Αθήναις 1859 (αρ. 180 της «Βιβλιοθήκης Ιστορικών Μελετών»), ο Ζαμπέλιος επιχειρεί μια ανάλυση της καταγωγής και της εξέλιξης της νεοελληνικής ποίησης με τις μεθόδους της συγκριτικής γλωσσολογίας. Η ετυμολογία και η ιστορική γενεαλογία των λέξεων της δημόδους ελληνικής παραπέμπουν, κατά τον συγγραφέα, στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Τα ρήματα «άδω», «χαίνω», «τραγουδώ» προέρχονται ασφαλώς από την αρχαία δραματική ποίηση. Ο χριστιανισμός κατήργησε την παγανιστική μυθολογία, αλλά όχι την ποίηση· αντίθετα, μπόλιασε δημιουργικά την ελληνική ποίηση, αναγκάζοντάς την να μεταβάλει πνεύμα και πορεία. Παραθέτοντας λυρικά ποιήματα από τη συλλογή του Φωριέλ, ο Ζαμπέλιος καταδεικνύει τη χάρη και την ομορφιά της νεοελληνικής ποίησης, ευγενέστερο απόσταγμα της οποίας θεωρεί τον *Ύμνο εις την Ελευθερίαν* του Διονύσιου Σολωμού. Οι *Σκέψεις* του φιλοπάτριδος Ζαμπέλιου αποτελούν ένα ενδιαφέρον δοκίμιο για την ποίηση των συγχρόνων του Νεοελλήνων, εμποτισμένο από τις ιδέες του γερμανικού ρομαντισμού.

Στο βιβλίο *Καθίδρυσις Πατριαρχείου εν Ρωσσία*, εν Αθήναις 1859 (αρ. 179 της «Βιβλιοθήκης Ιστορικών Μελετών»), ο συγγραφέας εξιστορεί την πορεία της ίδρυσης του Πατριαρχείου της Μόσχας και Νέας Ρώμης από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιερεμία το 1589. Η εκλογή του Ιώβ ως πρώτου Πατριάρχη των Ρώσων σηματοδοτεί, σύμφωνα με τον Ζαμπέλιο, έναν ακόμη θρίαμβο του χριστιανισμού, εφάμιλλο των ναυμαχιών της Ναυπάκτου (1571) και του Ναυαρίνου (1827), που ταπείνωσαν «την αυθάδειαν του Τούρκου» και εξύμνησαν «παν γένος και δόγμα χριστιανικόν». Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου ο Ζαμπέλιος δημοσιεύει ένα ανέκδοτο ποίημα του μητροπολίτη Ελασσόνας Αρσενίου, που έλαβε μέρος στη σύνοδο που έχρισε τον πρώτο Πατριάρχη της Ρωσίας. Εκτός από ιστοριογραφική αξία, το πόνημα του Ζαμπέλιου έχει και πολιτική σημασία. Ο φιλογενής ιστοριοδίφης υπογραμμίζει και αναδεικνύει τους ιστορικούς δεσμούς των Ελλήνων με τη Ρωσία, σε μία περίοδο που δεν είχε κάνει ακόμη την εμφάνισή του ο πανσλαβισμός στα Βαλκάνια.

Ο Σπυριδών Ζαμπέλιος είναι ο πρώτος νεοέλληνας ιστορικός που συνέλαβε και εξέφρασε με δύναμη την έννοια της συνέχειας του Ελληνισμού

από την αρχαιότητα ως την εποχή του, μελετώντας και αναδεικνύοντας τις μεγάλες περιόδους της ιστορίας, την κλασική αρχαιότητα και τη βυζαντινή περίοδο, που την αποκαθιστά στα μάτια των συγχρόνων του, οι οποίοι την περιφρονούσαν. Μέσα σ' αυτήν άλλωστε την περίοδο ο Ζαμπέλιος βλέπει τη διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού, του οποίου επιχειρεί πρώτος να καθορίσει τα χαρακτηριστικά του και διακινδυνεύει να προφητεύσει το μέλλον του.

Η πρώτη βασική θεωρητική μεθοδολογική αρχή του Ζαμπέλιου για τη μελέτη της ιστορίας είναι ότι ο ιστορικός πρέπει ν' αρχίζει την έρευνά του και την ιστορική του θεώρηση από το παρόν, δηλαδή τα σύγχρονα προβλήματα να γίνονται ερεθίσματα για τον εμπλουτισμό της προβληματικής της ιστορίας.

Η δεύτερη βασική αρχή της ιστορικής θεωρίας του Ζαμπέλιου είναι ότι όπως τα άτομα έτσι και τα γένη και τα έθνη έχουν εκ των προτέρων ιδιαίτερες ηθικές ποιότητες, ανάλογες με την αποστολή για την οποία είναι προορισμένα. Αναγνωρίζει κανείς εδώ τη μεγάλη αρχή που επικράτησε καθ' όλο τον 19ο αιώνα και που είχε εξαγγείλει ο μεγάλος Γερμανός διανοητής Herder, την αρχή του «λαϊκού πνεύματος», που έδωσε έναυσμα στη μελέτη των ηθών και εθίμων των διαφόρων λαών, του λαϊκού δικαίου, της λαϊκής δημιουργίας γενικότερα.

Συναφής είναι μια τρίτη σημαντική αρχή, βάση ολόκληρης της θεωρίας και μεθοδολογίας του Ιστορισμού, του οποίου ο Ζαμπέλιος εμφανίζεται ως ο εισηγητής στην νεοελληνική ιστοριογραφία. Πρόκειται για τη θεωρία της συνεχούς ροής της Ιστορίας, ενός συνεχούς και αδιαιρέτου ρεύματος, που διατηρεί πάντοτε αναλλοίωτη την ουσία του, και παρουσιάζει μόνον αλληπάλληλες εκφάνσεις, που η μια περιέχει μέσα της στην προηγούμενή της, καθώς και τη δυνατότητα της πραγμάτωσης των κάθε φορά επιτευγμάτων και των άμεσα προορισμένων στόχων.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι το έργο του Σπυρίδωνος Ζαμπέλιου ολοένα και επανέρχεται σήμερα στην επιφάνεια και γίνεται αντικείμενο προσεκτικής μελέτης. Οι συνθήκες του σημερινού Ελληνισμού επιβάλλουν οπωσδήποτε μια νέα τάση προς την εθνική αυτογνωσία, που συνοδεύει συνήθως τα έθνη σε κάθε ιστορική καμπή τους.

Η «Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών», που εκδίδει ο ακάματος Διονύσης Ν. Καραβίας, εγκαινιάστηκε το 1962, από τον πρωτοπόρο πατέρα του Νότη. Στη σειρά αυτή επανεκδίδονται έργα που έχουν καταστεί δυσεύρετα και που διατηρούν έως σήμερα την επιστημονική τους αξία για τους ερευνητές διαφόρων επιστημών και τους ιστορικούς. Πολλές από τις αναστατικές εκδόσεις έχουν εμπλουτιστεί με σχετική Εισαγωγή, που αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για το σύγχρονο αναγνώστη, ενώ παράλληλα η προσθήκη Ευρετηρίου καθιστά τα έργα αυτά πιο εύχρηστα. Ακόμη, σε ορισμένες εκδόσεις προστέθηκαν

κείμενα του ίδιου συγγραφέα, τα οποία συμπληρώνουν το παλαιότερο έργο. Τέλος, στη «Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών» δημοσιεύονται και σύγχρονες πρωτότυπες εργασίες, ώστε να «δένεται» η παλαιότερη με τη νεότερη έρευνα. Στις εργασίες αυτές περιλαμβάνονται και οι βιβλιογραφίες του φιλόπατρι εκδότη Νότη Καραβία για τους νομούς της Πελοποννήσου: Αρκαδία, Αχαΐα, Λακωνία και Μεσσηνία. Στη σειρά της «Βιβλιοθήκης Ιστορικών Μελετών» έως σήμερα έχουν κυκλοφορήσει περίπου 300 τίτλοι και προετοιμάζονται αρκετοί νέοι.

Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος